

“BOSQINCHILIK JINOYATI TUSHUNCHASI”

Boboraximov Abror Baxramovich

*O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi Akademiyasi
Huquqbuzarliklar profilaktikasi faoliyati kafedrasini o‘qituvchisi*

Rahimboyev Abrorbek Javlon o‘g‘li

O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi Akademiyasi kursanti

Annotatsiya: *mazkur maqolada mahalliy davlat hokimiyati organlari huquqbuzarliklarni oldini olish faoliyatini samarali amalga oshirishda va ushbu faoliyatni tashkil etilishiga to‘sqinlik qilayotgan muammolarni aniqlash va ularni bartaraf qilishga, ushbu faoliyatni yanada takomillashtirishga xizmat qiluvchi taklif va tavsiyalar ishlab chiqish hisoblanadi .*

Kalit so‘zlar: *mahalliy davlat hokimiyati organlari, profilaktika inspektori faoliyati, tuman, shahar, xalq deputatlari kengashi, huquqbuzarliklar profilaktikasi, huquqbuzarliklar profilaktikasi ishi, huquqbuzarliklar profilaktikasini amalga oshiruvchi organ va muassasalar*

“Jinoyatchi” degan nomni olish qanchalar og‘ir va mashaqqatli ekanini to‘la ifoda etish qiyin. Chunki bu so‘zni eshitib, etimiz junjikadi, “Xudo saqlasin”, deymiz. Agar ana shu nom hayotingizda aziz va muqaddas bo‘lgan ayolga nisbatan aytilsa-chi? Ko‘z o‘ngimizda ona, singil, opa, suyuqli yor bo‘lib gavgalanadigan ayolni jinoyatchi sifatida panjara ortida tasavvur qila olamizmi?! Ammo afsus bilan qayd etish joizki, ayollarni e‘zozlash va ulug‘lash borasidagi bunday ezgu ishlarga qaramasdan, ayol degan muqaddas nomga dog‘ tushirib, turli illat-u jinoyatlar botqog‘iga botayotganlar ham yo‘q emas.¹⁰

O‘zganing mol-mulkiga qarshi qaratilgan eng xavfli jinoyatlardan biri bo‘lib, uni sodir etganlik uchun javobgarlik JK 164-moddasida nazarda tutilgan. Bosqinchilik ijtimoiy xavfliligining yuqoriligi, avvalo, shu bilan bog‘liqlik, bu jinoyat natijasida o‘zganing mol-mulki egallab olinayotganda jabrlanuvchilarning hayoti yoki sog‘lig‘iga ham ziyon yetkaziladi yoxud bunday ziyon yetkazilishi uchun real xavf vujudga keladi. Bosqinchilikning bevosita asosiy obyekti sifatida o‘zganing mol-mulkini muhofaza qilishni ta‘minlovchi ijtimoiy munosabatlar, bevosita qo‘shimcha obyekti sifatida esa, fuqarolarning hayoti yoki sog‘lig‘i xavfsizligini ta‘minlashga qaratilgan ijtimoiy munosabatlar namoyon bo‘ladi.

Obyektiv tomondan bosqinchilik o‘zganing mol-mulkini talon-toroj qilish maqsadida shu mulkning egallanishiga qarshilik ko‘rsatgan shaxsning hayoti yoki sog‘lig‘i uchun xavfli bo‘lgan zo‘rluk ishlatish yoxud shunday zo‘rluk ishlatish bilan qo‘rqitib hujum qilishda ifodalanadi. Bosqinchilik sodir etishdagi hujum qonunga xilof ravishda ochiqdan-ochiq yoki yashirin ravishda to‘satdan jabrlanuvchiga, ya‘ni

¹⁰ Boboraximov A.B “Ayollar tomonidan sodir etilgan jinoyatlarning kriminalistik tavsifi” file:///D:/A.Боборaxимов/Finland,_ottawa_I_conference_part_14.pdf

mulkdorga, mol-mulkka qonuniy ravishda egalik qiluvchi mulk egasiga, shuningdek, talon-toraj qilishga qarshilik ko'rsatayotgan boshqa uchinchi shaxslarga zo'rlik ishlatib g'ayriqonuniy ta'sir ko'rsatishda ifodalanadi. Aksariyat hollarda, bosqinchilik vaqtida shaxsga ochiqdan-ochiq hujum qilinadi, ba'zan esa jabrlanuvchiga sezdirmasdan yashirincha (masalan, orqadan o'q uzib, panadan pichoq urib) sodir etilishi ham mumkin. Hujum jabrlanuvchiga nisbatan zaharlovchi yoki falaj qilishga qaratilgan vositalar va moddalar orqali ochiqdan-ochiq yoki yashirin ravishda sodir etilishi mumkin. Bosqinchilikda ishlatiladigan zo'rlik jismoniy yoki ruhiy bo'lishi mumkin. Odatda, bosqinchilikda zo'rlik ishlatish hujum bilan ayni bir vaqtda sodir bo'ladi, ammo bevosita hujumdan keyin kuch ishlatilishi hollari ham uchraydi. Hujum boshqa bir shaxsga qaratilib, mol-mulkni egallashga to'sqinlik qilmoqchi bo'lgan boshqa shaxsga nisbatan zo'rlik ishlatilgan hollar ham uchraydi.

Hayot uchun xavfli bo'lgan zo'rlik ishlatish deganda, O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining qaroriga ko'ra, «uning ishlatilishi jabrlanuvchining hayoti uchun aniq bo'lgan xavfni vujudga keltiruvchi holat (masalan, jabrlanuvchini bo'g'ish, boshini suv ostida ushlab turish va h.k.) tushuniladi. Sog'liq uchun xavfli bo'lgan zo'rlik ishlatish deganda, jabrlanuvchiga sog'lig'ining buzilishiga sabab bo'lgan tan jarohati yetkazish yoki shunday tan jarohatini yetkazish xavfini tug'diruvchi harakatlar (chakkaga, quyosh chigaliga urish va h.k.) tushuniladi».

O'zganing mol-mulkini talon-toraj qilish maqsadida shu mulkning egallanishiga qarshilik ko'rsatgan shaxsning hayoti yoki sog'lig'i uchun xavfli bo'lgan zo'rlik ishlatib yoxud shunday zo'rlik ishlatish bilan qo'rqitib sodir etilgan hujum JK 164-moddasi 1-qismi bilan kvalifikatsiya qilinadi. Qonun zo'rlik ishlatishni bosqinchilikning belgisi sifatida uni umumiy holda «hayot yoki sog'liq uchun xavfli» deb belgilaydi. Biroq jabrlanuvchining unga zo'rlik ishlatishi natijasida o'lim holati kelib chiqsa, bosqinchilik jinoyatining tarkibiga kirmaydi, shuning uchun ham bu belgi faqatgina qasddan badanga shikast yetkazishnigina qamrab oladi. Bosqinchilik jarayonida badanga og'ir shikast yetkazganlik uchun javobgarlik JK 164-moddasi 3-qismida nazarda tutilgan. JK 164-moddasining 1- qismi jabrlanuvchi sog'lig'iga o'rtacha og'ir shikast yetkazish (JK 105-moddasi) yoki yengil shikast yetkazish (JK 109-moddasi 2- qismi) oqibatlarini ham qamrab oladi va JK 105- yoki 109-moddalari¹¹ bilan qo'shimcha kvalifikatsiya qilish talab qilinmaydi.

Aldash yo'li bilan tanasiga kuchli ta'sir ko'rsatuvchi, zaharli, uxlatadigan yoki boshqa karaxt qiladigan moddalar jabrlanuvchiga berilganida, qilmish qanday kvalifikatsiya qilinadi, degan savol tug'ilishi tabiiy. Albatta, agar bunday moddalarning berilishi jabrlanuvchining hayoti va sog'lig'iga xavf tug'dirgan bo'lsa, aybdorning harakatlarini JK 164-moddasi bilan kvalifikatsiya qilish zarur. Jabrlanuvchining hayoti yoki sog'lig'iga xavf tug'diruvchi kuchli ta'sir qiluvchi, zaharli, uxlatadigan (masalan, kuchli spirtli ichimliklar bilan birga klofelinni qo'shib berish) va boshqa karaxt

¹¹ O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining 1999 yil 30 apreldagi «O'zgarar mulkini o'g'irlik, talonchilik va bosqinchilik bilan talon-toraj qilish jinoyat ishlari bo'yicha sud amaliyoti to'g'risida»gi 6-sonli qarori (O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining 2002 yil 14 iyundagi 10-sonli qaroriga asosan kiritilgan o'z- gartirish va qo'shimchalar bilan) // O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumi qarorlari to'plami. 1991—2006, 1-jild. — T.: «O'qituvchi» NMIU, 2007. — 222-b. (keyingi o'rinlarda — To'plam, 1-jild).

qiladigan vositalarni berish orqali uni hushsiz ahvolga keltirib mulkini talon-toroj qilish ham bosqinchilik deb hisoblanishi lozim. Agar qonunga xilof ravishda o'zganing mol-mulkini egallash jarayonida jabrlanuvchi qonunga xilof ravishda zo'rlik harakatlari natijasida ozodlikdan mahrum qilinsa, bu harakatlarni bosqinchilik yoki talonchilik sifatida baholashda amalga oshirilgan zo'rlik harakatlarining shaxs hayoti va sog'lig'iga yetkazishi mumkin bo'lgan zarari, shuningdek, bu kabi harakatlar natijasida yuz bergan yoki yuz berishi mumkin bo'lgan oqibatlarining xavflilik darajasi va xususiyatlari inobatga olinishi lozim (misol uchun oyoq-qo'li bog'langan va yordamga chaqirish imkoniyatiga ega bo'lmagan shaxsni sovuq havoda yoki joyda qoldirish). Bosqinchilikda ishlatiladigan zo'rlik jabrlanuvchidan tortib olingan molmulkni egallash yoki o'zida saqlab qolish usuli hisoblanadi.

Bosqinchilikni kvalifikatsiya qilish uchun aybdor tomonidan zo'rlikning mol-mulk egasi yoki uni qo'riqlayotgan shaxs yoxud mulk tasarrufida bo'lgan shaxs yoxud o'zganing mulkini egallashga to'sqinlik qilgan shaxslarga nisbatan ishlatilganligining ahamiyati yo'q. O'zganing mol-mulkini egallash yoki saqlab qolish maqsadida zo'rlikning ishlatilishi jinoyatning zaruriy belgisi hisoblanadi. Agar zo'rlik boshqa maqsadda, masalan, sodir etilgan o'g'irlikdan keyin qo'lga tushishdan qutulib qolish maqsadida ishlatilgan bo'lsa, bunday qilmishni bosqinchilik deb hisoblash mumkin emas, aybdorning harakatlari o'g'irlik (JK 169-moddasi) va shaxsga yoki boshqaruv tartibiga qarshi jinoyat deb hisoblanadi.

Aybdor qachonki shaxs hayoti yoki sog'lig'iga zo'rlik ishlatish bilan tahdid qilgan taqdirdagina, hujumni bosqinchilik deb kvalifikatsiya qilish mumkin. Bunday zo'rlik ishlatish tahdidi jabrlanuvchiga ruhiy zo'rlik orqali ham amalga oshirilishi mumkin. Zo'rlikning xususiyatini og'zaki, qurolni ko'rsatish, imo-ishora (masalan, «o'ldiraman», «mayib qilaman», «ko'zingni o'yib olaman» deyish) qilish, jabrlanuvchining hayotiga yoki sog'lig'iga og'ir tan jarohati yetkazishi mumkin bo'lgan qurol, to'pponchani, pichoqni yoxud shu maqsadlarda foydalanish mumkin bo'lgan boshqa predmetlarni jabrlanuvchiga ko'rsatish, shuningdek, hujum harakatlarini amalga oshirish (og'ir predmet bilan boshiga urishga harakat qilish, o'qotar qurol yoki pichoqni o'qtalish va h.k.) orqali ham ifodalash mumkin.

Zo'rlik ishlatish bilan tahdid qilishni amalga oshirish usuli: og'zaki, qo'l harakatlari va boshqalar JKning 164-moddasi bilan kvalifikatsiya qilishga ta'sir qilmaydi.

Bosqinchilik hujumi vaqtidagi tahdid quyidagi belgilarga ega bo'lishi zarur:

- 1) jismoniy zo'rlik darhol qo'llanilishi mumkinligi xavfini o'z ichiga olgan, ya'ni real (haqiqiy) bo'lishi;
- 2) kelgusida emas, aynan hujum paytida haqiqatda mavjud bo'lishi.

Bosqinchilik amalga oshirilayotgan paytdagi qo'rqitish aniq yoki noaniq bo'lishi mumkin. Aniq qo'rqitishga qurol yoki qurol sifatida ishlatiladigan narsalar bilan qo'rqitish, shaxsni o'ldirish yoki uning sog'lig'iga zarar yetkazish niyatini og'zaki aytish, shunday niyati borligini imo-ishoralar bilan ifodalash kiradi. Noaniq

xususiyatdagi qo'rqitish niqoblangan shaklda ifodalanadi. Masalan, jabrlanuvchiga ko'rinmaydigan narsalar, muayyan imo-ishoralar (qurolni qo'ldan-qo'lga olish) bilan qo'rqitish va h.k. ko'rinishda bo'lishi mumkin. Bosqinchilik vositasi sifatida tahdidning maqsadi mulkning talon-toroj qilinishini yengillashtirish uchun jabrlanuvchining irodasini susaytirishdan iboratdir. Tahdidning jinoyat tarkibi belgisi bo'lishi mumkinligi masalasi hal etish uchun sudlar bosqinchilik va o'g'rilik vositasi sifatida muayyan ish holatlarini, birinchi navbatda, bosqinchilik sodir etilgan joy va vaqtni, jinoyatchilar soni, shakli bo'yicha noaniq bo'lgan tahdidni mustahkamlash maqsadida ishlatilgan ashyolar va vositalarni inobatga olgan holda, tahdidning mazmuni va yo'naltirilganligini o'rganishlari lozim. Faqat sud har bir alohida holda, sodir etilgan jinoyat holatlarini hisobga olgan holda, tahdidning realligi va haqiqatda mavjud bo'lganligiga baho beradi. Bunday hollarda sud jabrlanuvchining real tahdid mavjud bo'lganligi to'g'risidagi subyektiv fikriga emas, balki aniq faktlarga tayanishi kerak.

Masalan, jinoyatchi yarim tunda jabrlanuvchining orqasidan kelib: «qimirlama, aks holda yomon bo'ladi» degan so'zlar bilan orqasiga barmog'ini tiradi. Sudda jabrlanuvchi o'z hayoti xavf ostida qolganligini da'vo qilgan, biroq sud bunday holatlarda jabrlanuvchining hayoti yoki sog'lig'i uchun real xavf bo'lmagan deb hisoblashni lozim topgan. Shu bilan birga, o'g'rilik, talonchilik (shuningdek, zo'rlik ishlatilgan talonchilik) jinoyatlari sifatida boshlangan, ammo keyinchalik sodir etish jarayonida hayot va sog'liq uchun xavfli bo'lgan zo'rlik ishlatish yo'li bilan sodir etilgan talon-torojga aylangan jinoyatlar JK 164-moddasida nazarda tutilgan tajovuz sifatida ko'riladi.

Bosqinchilik hayot yoki sog'liq uchun xavfli bo'lgan zo'rlik ishlatib yoxud shunday zo'rlikni ishlatish bilan qo'rqitib hujum qilingan paytdan e'tiboran, aybdor o'zganing mol-mulkini egallagan yoki egallamaganidan qat'i nazar, tugallangan jinoyat deb hisoblanadi. Ko'rinib turganidek, nafaqat mol-mulkni olganlik fakti, balki shaxs hayotiga yetkazilgan zararining real holati ham jinoyat tugallanishining zaruriy belgisi emas. Shuning uchun, qoida tariqasida bosqinchilikka suiqasd qilish holati yuz bermaydi. Hujum harakatlarigacha bo'lgan holatlarda faqatgina bosqinchilikka tayyorgarlik ko'rish haqida so'z yuritish mumkin.

Birinchi hujum harakatlari amalga oshirilgan vaqtdan boshlab jinoyat tugallagan hisoblanadi (kesik tarkibli jinoyat). Bosqinchilik subyektiv tomondan to'g'ri qasd va g'arazli maqsadlarda ifodalanadi. Aybdor jinoyat sodir etishda uning tomonidan sodir etilayotgan zo'rlikning jabrlanuvchi hayoti yoki sog'lig'i uchun xavfliligini va ushbu zo'rlik o'zganing mulkini o'zi va o'zga shaxslar foydasiga egallash vositasi sifatida ishlatilayotganligini tushunadi va shuni xohlaydi. Jinoyatning subyekti 14 yoshga to'lgan, aqli raso jismoniy shaxsdir.

JK 164-moddasi 2-qismida javobgarlikni og'irlashtiruvchi bir necha holatlarda sodir etiladigan bosqinchilik uchun javobgarlik belgilangan, jumladan:

a) qurol yoki qurol sifatida foydalanish mumkin bo'lgan boshqa narsalarni ishlatib;

b) bir guruh shaxslar tomonidan oldindan til biriktirib;

v) ancha miqdordagi mulkni talon-toroj qilish bilan bog'liq holda sodir etilishi.

Bosqinchilikda qurol yoki qurol sifatida foydalanish mumkin bo'lgan boshqa narsalarni qo'llash jinoyatning ijtimoiy xavfliligini oshiradi. Chunki bu jabrlanuvchining qarshiligini sindirish, jinoyat qurbonining aybdorning jinoiy rejasini amalga oshirishiga qarshilik ko'rsatishi imkoniyatidan mahrum qilish, hujum qiluvchiga ko'p kuch sarflamasdan jabrlanuvchining qarshiligini yengish imkonini beradi. Bosqinchilik paytida aybdor tomonidan ishlatiladigan qurol o'qotar yoki sovuq qurolni, shuningdek, barcha turdagi portlovchi moslamalar — granata, dinamit patroni, shashka va boshqalarni o'z ichiga oladi. JK 164- moddasi 2-qismi «a» bandi bilan kvalifikatsiya qilishga bosqinchilik jinoyatida qurolning maxsus ruxsatnoma bilan olib yuriladigan qurollar yoki ruxsat etilgan qurollar (masalan, ov quroli) turiga kirishi ahamiyatga ega emas.

O'qotar qurollar deganda, xo'jalik-maishiy maqsadlarda ishlatilmaydigan va faqat jonli nishonni urish yoki sport tadbirlarini o'tkazish uchun mo'ljallangan, snaryad, o'q otishda porox gazlari kuchidan foydalaniladigan barcha turdagi qurollar tushunilishi kerak. Portlatish qurilmalari deganda, portlovchi moddalar bilan to'ldirilgan va portlashni amalga oshirish uchun mo'ljallangan yig'ilgan holdagi qurilmalar tushunilishi lozim. Bunda portlovchi moddalar deganda, porox, dinamit, trotil, nitroglitserin va kislородli havo etishmagan vaziyatda portlash xususiyatiga ega bo'lgan kimyoviy moddalar va aralashmalar tushuniladi.

Jabrlanuvchining bevosita badaniga odam mushak kuchi yordamida tegishi natijasida jonli nishonni jarohatlash uchun maxsus mo'ljallangan buyumlar **sovuq qurol** hisoblanishi lozim. O'tmishda zarba berishning usuli va xususiyatiga qarab sovuq qurollarning har xil turlari yasalgan va ular muayyan shaklga ega bo'lgan. Ularning sanchuvchi (stilet — kichkina ensiz xanjarcha, kortik — dengiz va havo floti ofitserlarining qisqa xanjari, sanchuvchi turdagi nayzalar va hokazo), sanchib kesuvchi (uzun, og'ir qilich va hokazo), kesuvchi (shamshir, qilich va hokazo), maydalovchi (kastet, gurzi, cho'qmor va hokazo) hamda uruvchi turlari mavjuddir. Shuningdek, ma'lum masofadan inson muskul kuchi yordamida obyektga zarar yetkazish mumkin bo'lgan qurollar (bolta, nayzalar) hamda mexanik vositalar (kamon, arbalet va boshqalar) ham kiradi. Buyumni sovuq qurol deb topishning asosiy mezonini uning jonli nishonni jarohatlash uchun mo'ljallanganligidir. Qator hollarda, mazkur buyumlardan faqat jangovar qurol sifatida foydalaniladi, masalan, xanjar, miltiq nayzalari, qilichlar, shamshirlar, cho'qmorlar, gurzilar va h.k. Mazkur buyumlar o'z tabiatiga ko'ra faqat fuqarolarning hayoti yoki sog'lig'iga zarar yetkazish uchun mo'ljallangan bo'ladi. Sovuq qurollar kriminalistik belgilariga ko'ra turli xil toifalarga bo'linadi: Mo'ljallangan maqsadiga ko'ra, sovuq qurollar jangovar (harbiy, politsiya, maxsus), fuqaroviy (sport, ovchilik), jinoiy sovuq qurollarga bo'linadi. Tayyorlanish usuliga ko'ra, sovuq qurollar zavodda tayyorlangan, hunarmandchilik sovuq qurollari va qo'lbola turlariga ajratiladi. Alohida guruh sifatida ham zavodda tayyorlangan, ham hunarmandchilik

asosida tayyorlanish belgilarini o'z ichiga olgan o'zlashtirilgan qurollar ajratib ko'rsatiladi. Sovuq qurollarning tayyorlanish joyiga qarab mahalliy va xorijda tayyorlangan sovuq qurollar guruhlarini ajratib ko'rsatiladi. Tuzilishining o'ziga xosligiga ko'ra, sovuq qurollar tig'li, zarbalimajaqlovchi, kombinatsiyalashtirilgan (turli qurollarning birlashtirilgani) va niqoblangan bo'ladi. Aniq bir qurolning sovuq qurol jumlasiga kirish yoki kirmasligi masalasini hal qilish uchun sud ekspertizasi tayinlanishi lozim.

Qurol sifatida foydalanish mumkin bo'lgan boshqa narsalar — bu ishlatilganda jabrlanuvchining hayoti yoki sog'lig'iga obyektiv zarar yetkazishi mumkin bo'lgan har qanday ashyolar (otvyortka, zanjir, skalpel, katta tosh, armatura bo'laki, to'qmoq va boshqalar), shuningdek, jabrlanuvchiga vaqtinchalik shikast yetkazishga yo'naltirilgan ashyolar (ko'zdan yosh oqizuvchi vositalar, vaqtinchalik hushsizlantiruvchi vositalar va boshqalar). Qurol sifatida foydalanish mumkin bo'lgan narsalarning oldindan tayyorlab qo'yilganligi yoki jinoyat sodir etilgan joydan olinganligining bosqinchilikni kvalifikatsiya qilishda ahamiyati yo'q. O'zganing mulkini qo'lga kiritish maqsadida inson hayoti va sog'lig'iga xavf solishi mumkin bo'lgan it yoki boshqa hayvonlardan foydalanish yoki foydalanish tahdidini JKning 164-moddasi 2-qismi «a» bandining qurol sifatida foydalanish mumkin bo'lgan boshqa narsalardan foydalangan holda bosqinchilik sodir etish sifatida baholash lozim.

Bosqinchilikda qurol yoki qurol sifatida foydalanish mumkin bo'lgan boshqa buyumlarni ishlatish deganda, amalda ulardan belgilangan maqsadda foydalanilishi tushunilishi lozim. Bosqinchilikni sodir etishda ishlatishga yaroqsiz qurol yoki qurolga o'xshatib yasalgan buyumlarning qo'llanilganligi bosqinchilikni og'irlashtiruvchi holat hisoblanmaydi. O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumi yuqorida qayd etilgan qarorida: «Bila turib yaroqsiz quroldan yoki yolg'ondakam quroldan (masalan, to'pponcha yoki start to'pponchasi maketlaridan) badanga shikast yetkazishni niyat qilmagan holda foydalanilganda, hayot va sog'liq uchun xavfli bo'lmaganda qurolli bosqinchilik sifatida baholash mumkin emas». Bunday harakatlar JK 164-moddasi 1-qismi bo'yicha oddiy bosqinchilik sifatida kvalifikatsiya qilinishi lozim. Biroq, agar qurolga o'xshatib yasalgan narsalardan qurol sifatida foydalanilgan va ular bilan jabrlanuvchining hayoti yoki sog'lig'iga xavfli ziyon yetkazilgan bo'lsa, aybdorning harakatlarini qurol sifatida ishlatish mumkin bo'lgan boshqa buyumlardan foydalanib jinoyat sodir etish deb hisoblash mumkin. Bosqinchilikda gaz qurollarining qo'llanilishi muhim masalalardan biridir.

Gaz to'pponchalari, gaz ballonchalari, ko'zdan yosh oqizuvchi, bezovta qiluvchi yoki zaharli moddalar to'ldirilgan purkagich va boshqa har qanday qurilmalar gazli qurollar sirasiga kiritilishi lozim. Fikrimizcha, shaxs bosqinchilikni sodir etishda hayot yoki sog'liq uchun xavfli bo'lgan modda to'ldirilgan gazli qurolni ishlatib, aybdorning qilmishi qurolli bosqinchilik deb hisoblanishi kerak. Agar gazli quroldagi modda shaxsning hayoti yoki sog'lig'i uchun xavfli bo'lmasa, uning ishlatilishi aybdorning harakatlarini qurolli bosqinchilik deb kvalifikatsiya qilish uchun asos bo'lmaydi.

O‘zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining “Qonunga xilof ravishda qurolga egalik qilish to‘g‘risidagi ishlar bo‘yicha sud amaliyoti haqida”¹²gi 1996 yil 27 fevraldagi 3-sonli qaroriga muvofiq, “pnevmatik miltiq, signal, start, gaz pistoletlari yoki gaz ballonlari, raketnitsalar va boshqa imitatsiya-pirotexnik va yoritgich vositalari qurol jumlasiga kirmaydi”. Qurolli bosqinchilik hujumi sodir etilganida harakatlar jinoyatlar jami, ya‘ni bosqinchilik JK 164-moddasi 2-qismi «a» bandi va qurol, o‘qdorilar, portlovchi moddalar yoki portlatish qurilmalariga qonunga xilof ravishda egalik qilish (JK 248-moddai) bilan kvalifikatsiya qilinishi lozim.

Bosqinchilik hujumida qurol sifatida portlovchi, zaharli moddalar va h.k.lar ishlatilgan taqdirda, aybdorning qilmishlari jinoyatlar jami bo‘yicha kvalifikatsiya qilinadi. Bosqinchilikni JK 164-moddasi 2-qismi “b” bandita ko‘ra kvalifikatsiya qilish uchun bosqinchilik hujumida bu haqida oldindan kelishib olgan ikki yoki undan ortiq shaxslar ishtirok etgan bo‘lishlari lozim. Aybdor shaxslar bosqinchilikni sodir etishda qanday zo‘rluk ishlatish haqida aniq kelishib olmagan bo‘lishlari ham mumkin. Oldindan til biriktirgan shaxslar guruhi tarkibiga bosqinchilikni sodir etishga maslahatlari, yo‘l-yo‘riqlari, jinoyatni sodir etish qurollari va voeitalarini berib turish bilan ko‘maklashgan shaxslar emas, balki hujumda bevosita ishtirok etgan bajaruvchilargina kiradilar. Bunday shaxslar JK 28- moddasiga ko‘ra bosqinchilikning ishtirokchilari deb hisoblanishi mumkin. Bosqinchilikni bir guruh shaxslar tomonidan oldindan til biriktirib sodir etilgan deb kvalifikatsiya qilish uchun har bir ishtirokchining 14 yoshga to‘lganligi va aqli rasoligini va bu jinoyatni sodir etish uchun oldindan til biriktirganliklarini aniqlash lozim. Agar bir guruh shaxslar tarkibidagi bir shaxs jinoyat subyekti hisoblanib, qolganlari muomalaga layoqatsiz yoki jinoyat sodir etish yoshiga yetmagan bo‘lsa, ular faktik jihatdan bosqinchilikda bevosita ishtirok etgan bo‘lsalar-da, yuridik jihatdan, ya‘ni jinoyat qonunchiligi talablari nuqtai nazaridan guruh tarkibiga kirmaydilar. Boshqa og‘irlashtiruvchi holatlar mavjud bo‘lmasa, yoshi katta jinoyatchi JK 164-moddasi 1-qismi bilan va qo‘shimcha jinoyatlar majmui tariqasida JK 127-moddasi 3-qismi bo‘yicha javobgarlikka tortiladi. Bu holatda shuni unutmash lozimki, agar voyaga yetgan shaxs bosqinchilik jinoyatini sodir etishda o‘zi bevosita qatnashmasdan, voyaga yetmagan yoki aqli noraso shaxsdan jinoyatni sodir etishda foydalangan bo‘lsa, voyaga yetgan shaxsni voyaga yetmagan shaxs yoki aqli noraso shaxsdan jinoyat quroli sifatida foydalangan shaxsni bevosita jinoyatni bajaruvchisi sifatida javobgarlikka tortish lozim.

Agar bir guruh shaxslar o‘g‘rilik yoki talonchilik sodir etish haqida kelishib olgan bo‘lsalar va shu jinoyatlarni sodir etish jarayonida ishtirokchilardan biri boshqa jinoyatchilar bilan kelishib olmasdan molmulkni egallash maqsadida jabrlanuvchilarga nisbatan hayot yoki sog‘liq uchun xavfli bo‘lgan zo‘rlukni ishlatib, qilmish ekspress bajaruvchi tomonidan sodir etilgan deb hisoblanadi, shuning uchun qilmishni bir guruh shaxslar tomonidan oldindan til biriktirib sodir etilgan bosqinchilik (JK 164-

¹² Қаранг: Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 1999 йил 30 апрелдаги «Ўзгалар мулкани ўғирлик, талончилик ва босқинчилик билан талон-торож қилиш жиноят ишлари бўйича суд амалиёти тўғрисида»ги 6-сонли қарори (Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2002 йил 14 июндаги 10-сонли қарorigа асосан киритилган ўзгариш ва қўшимчалар билан) // Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленуми қарорлари то‘плами. 1991—2006, 1-жид. — Т.: «O‘qituvchi» NMIU, 2007. — 222-б. (keyingi o‘rinlarda — To‘plam, 1-жид).

moddasi 2-qismi «b» bandi) sifatida kvalifikatsiya kilinishi mumkin emas. Bunda hayot yoki sog'liq uchun xavfli bo'lgan zo'rlikni ishlatgan shaxs bosqinchilik (JK 164-moddasi 1-qismi) uchun javobgar bo'ladi, jinoyatning qolgan ishtirokchilari esa o'g'rilik (JK 169-moddasi) yoki talonchilik (JK 166-moddasi) uchun javobgar bo'ladilar. Bir guruh shaxslar tomonidan oldindan til birlashtirib sodir etilgan bosqinchilik qatnashchisining harakatlari jinoyatning qolgan ishtirokchilari qonunda nazarda tutilgan asoslarga ko'ra (vafot etishi va h.k. munosabati bilan) jinoiy javobgarlikka tortilmaganliklaridan qat'i nazar, guruh bo'lib sodir etilgan jinoyat deb kvalifikatsiya qilinishi kerak. Talon-toraj qilingan mol-mulkning miqdori eng kam oylik ish haqining o'ttiz baravaridan yuz baravarigacha bo'lsa, ancha miqdorda sodir etilgan bosqinchilik deb hisoblanadi.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida davlat tomonidan qat'iy narx belgilash imkoniyati yo'qligi sababli talon-toraj qilingan narsalarning qiymatini aniqlashda muayyan qiyinchiliklar yuzaga keladi. Shuni nazarda tutish 30 kerakki, o'zganing talon-toraj qilingan mol-mulkining qiymati shu qilmish sodir etilgan paytda mazkur mintaqadagi o'rtacha bozor narxlari bo'yicha belgilanishi lozim. Talon-toraj qilingan narsalarning qiymatini belgilashda ularning holatini, ishlab chiqarilgan vaqtini, eskirganligini, tovar ko'rinishini, shu narsalardan foydalanish imkoniyatlari darajasi va h.k.larni e'tiborga olish to'g'ri va zarurdir. Ya'ni tovarshunoslik ekspertizasini tayinlash va vakolatli ekspertlar xulosasi asosida talon-toraj qilingan molmulkning qiymati masalasini hal etish zarur. «Agar shaxsning harakatlari davomli jinoyat xususiyatiga ega bo'lmasdan bir necha mustaqil epizodlardan, misol uchun, o'g'irlik, talonchilik, bosqinchilik va boshqalardan iborat bo'lsa, bu harakatlar talontoraj qilingan umumiy summadan kelib chiqqan holda tavsiflanishi mumkin emas. Bunday hollarda jinoyatni o'zganing mulkini talon-toraj qilganlik uchun javobgarlikni nazarda tutuvchi Jinoyat kodeksining tegishli moddalari dispozitsiyasiga muvofiq, jumladan, takroriylik belgisi bilan tavsiflash lozim». Takroran sodir etilgan talon-torajni kvalifikatsiya qilishda barcha epizodlar bo'yicha aniqlangan umumiy talon-toraj summasi emas, balki zarar miqdori eng ko'p bo'lgan epizod bo'yicha talon-toraj summasi asos qilib olinadi.

JK 164-moddasi 3-qismida:

a) takroran, xavfli retsivist yoki ilgari JK 242-moddasida nazarda tutilgan jinoyatni sodir etgan shaxs tomonidan;

b) ko'p miqdorda; v) uy-joyga, omborxonaga yoki boshqa binolarga g'ayriqonuniy ravishda kirgan holda;

g) badanga og'ir shikast yetkazgan holda sodir etilgan bosqinchilik uchun javobgarlik nazarda tutilgan.

Takroran bosqinchilik sodir etish deganda, shaxsning ikki yoki undan ko'p marta bosqinchilikni sodir etganligi, ammo ularning birortasi uchun ham sudlanmaganligi tushuniladi. Birinchi bosqinchilik hujumi tamom bo'lgan yoxud jinoyatga tayyorgarlik ko'rish yoki suiqasd qilish bosqichida to'xtatilgan yoki ishtirokchilikda sodir etilgan bo'lsa, bosqinchilik takroran sodir etilgan deb hisoblanadi. Agar ilgari sodir etilgan bosqinchilik uchun shaxs qonunda belgilangan tartibda jinoiy javobgarlik yoki jazodan

ozod qilingan bo'lsa, bosqinchilik takroran sodir etilgan deb hisoblanmaydi. Agar yangi bosqinchilik sodir etilgan paytgacha aybdordan sudlanganligi qonunda belgilangan tartibda olib tashlangan yoki bekor bo'lgan aybdor shaxsni jinoiy javobgarlikka tortish muddati o'tgan yoki ilgari sodir etilgan bosqinchilik uchun javobgarlik amnistiya akti yoki afv etish asosida olib tashlangan bo'lsa, takroriylik bo'lmaydi. Agar bosqinchilikni sodir etgan shaxs ilgari bosqinchilik sodir etganligi uchun sudlangan bo'lsa, qilmish xavfli retsivist tomonidan sodir etilgan deb hisoblanadi. Bosqinchilik hujumini sodir etgan shaxs ilgari JK 242-moddasi (jinoiy uyushma tashkil etish)da javobgarlik nazarda tutilgan jinoyatni sodir etgan bo'lsa, uning qilmishi JK 164-moddasi 3-qismi «a» bandi bilan kvalifikatsiya qilinishi kerak. Talon-toroj qilingan mol-mulk miqdori eng kam oylik ish haqining yuz barobaridan uch yuz barobarigacha bo'lsa, ko'p miqdorda (JK 164- moddasi 3-qismi «b» bandi) bosqinchilik sodir etilgan deb hisoblanadi. JK 164-moddasi 3-qismining «v» bandida uy-joyga, omborxonaga yoki boshqa binolarga g'ayriqonuniy ravishda kirish orqali sodir etilgan bosqinchilik jinoyati uchun javobgarlik belgilangan. Aybdor qilmishlarida uy-joyga, omborxonaga yoki boshqa binolarga g'ayriqonuniy ravishda kirish kvalifikatsiya belgisi mavjud deb hisoblash uchun quyidagi belgilarga ega bo'lishi kerak: 1) g'ayriqonuniylik; 2) kirish; 3) uy-joy, omborxonaga yoki boshqa binolar. Bularning barchasi qonun to'g'ri qo'llanilishi uchun tahlil qilishni talab qiladi.

Uy-joy deganda, kishilarning doimiy yoki vaqtinchalik turishiga mo'ljallangan (shaxsiy uy, xonadon, mehmonxonadagi, sanatoriyadagi xona, dala hovli, bog' hovli va boshqalar) bino, shuningdek, uning tarkibiga kiruvchi dam olish uchun, mulkni saqlash uchun yoxud insonning boshqa ehtiyojlarini qondirish uchun (balkonlar, oynaband ayvonlar, omborlar va boshqalar) mo'ljallangan binolar tushuniladi. Odamlarning doimiy yoki vaqtincha yashashi uchun mo'ljallanmagan va moslashtirilmagan binolar (masalan, uy-joy imoratlaridan alohida turgan yerto'lalar, omborlar, garajlar va boshqa xo'jalik binolari)ning uy-joy deb hisoblanishi mumkin emas. Poyezd transport vositasi bo'lsa ham, poyezd kupesi vaqtinchalik uy-joy deb hisoblanishi mumkin. Chunki u odamlarning vaqtincha yashashi uchun mo'ljallangan. Palatkalar, vagonchalar, kema kayutalarini ham vaqtinchalik uy-joy deb hisoblash zarur. Shuningdek, turar joy binosiga bevosita tutash qurilgan, u bilan yaxlit birlikni tashkil etuvchi balkonlar va peshayvonlar, chordoqlar, yerto'lalar ham «uy-joy» deb tushuniladi. Ko'p qavatli uylarning yerto'lalari, chordoqlari, transport vositalari uy-joy hisoblanmaydi

Omborxonaga deganda, tovar-moddiy boyliklarning talon-toroj qilinishi, buzilishi yoki yo'q qilinishidan, tabiat hodisalari va boshqa shu kabilardan ehtiyot qilib doimiy yoki vaqtincha saqlash uchun maxsus jihozlangan, moslashtirilgan yoki mo'ljallangan alohida qurilma yoki joy (masalan, seyflar, temir shkaflar, konteynerlar, avtofrijeratorlar, sovitkichlar, qo'riqlanadigan platformalar, molxonalar, atrofi o'ralgan don omborlari, avtofurgonlarning usti yopiq kuzovlari va boshqa shu kabi)lar tushuniladi². Shuningdek, sud-tergov amaliyotida tovar-moddiy boyliklarini doimiy yoki vaqtinchalik saqlash uchun mo'ljallangan hududlar ham «omborxonaga» deb qabul

qilinadi. Masalan, temir yo'l stansiyalarining, daryo va dengiz portlarining, aeroportlarning qo'riqlanadigan hovlilari, elevator, mol uchun o'rab olingan molxonalar va boshqalar.

Bino deganda, odamlarni joylashtirish yoki moddiy boyliklarni vaqtincha qo'yish uchun mo'ljallangan imorat, inshoot tushuniladi. U doimiy, vaqtinchalik, ko'chmas va ko'char bo'lishi mumkin. Tovarmoddiy boyliklarni saqlash uchun qurilgan har qanday inshoot yoki bunday maqsadlar uchun mo'ljallanmagan, ammo zarurat tufayli, tovarmoddiy boyliklar saqlanadigan inshootlar (omborlar, do'konlar, sexlar, do'konchalar va h.k.lar)ga aylantirilgan «binolar» shular jumlasiga kiradi.

G'ayriqonuniy kirish deganda, o'g'rilik, talonchilik va bosqinchilik qilish maqsadida uy-joyga, omborxonaga yoki boshqa binoga kirish tushuniladi. G'ayriqonuniy kirish nafaqat yashirin, balki ochiqdan-ochiq, to'siqlar, odamlarning, shuningdek, qo'riqlovchi xodimlarning qarshiligini yyengib sodir etilishi mumkin. Aldash yo'li bilan, shuningdek, qalbaki ruxsatnomalardan foydalanib, masalan, santexnik, aloqa bo'limi xodimi, gaz, elektr energiya va yong'indan nazorat qiluvchi xodimlar va boshqalar tariqasida binoda paydo bo'lishi g'ayriqonuniy kirish deb baholanishi kerak. Uy-joy, omborxonaga yoki boshqa binoga kirib olish usullari turlicha bo'lib, qanday usuldan foydalanib kirilganligi (masalan, aybdorning eshik, derazalarni buzishi, devor, shiftdan tuynuklar ochish, yasama kalitlardan foydalanish yo'li bilan binoga kirib olishi) bosqinchilikning kvalifikatsiyasiga ta'sir ko'rsatmaydi. Kirish uy-joy, omborxonaga yoki boshqa binoga yashirin yoki oshkora bostirib kirish, mol-mulkni talon-toraj qilish niyatida g'ayriqonuniy binoning ichida paydo bo'lishdir. Bunday kirish to'siqlarni yoki odamlar qarshiligini yyengib o'tib yoki bularsiz ham sodir etilishi mumkin. Mulkdorning, turar joy egasining yoki binodan xabardor bo'lib turgan boshqa shaxsning roziligisiz yoxud qalbaki hujjatlar yordamida uy-joy, omborxonaga yoki boshqa binoga kirish g'ayriqonuniy deb topiladi. Agar shaxs belgilangan vaqtda binoda bo'lish huquqiga ega bo'lsa (misol uchun, sexda ish vaqtida bo'lish huquqi, savdo markazi ichida — savdo qilish vaqtida va h.k.), bundan boshqa vaqtda binoga kirishni ham g'ayriqonuniy kirish sifatida baholash lozim. Misol uchun, agar shaxs bankning ish vaqtida yoki savdo markazi ish olib borish vaqtida yashirinib olib, ish vaqti tugaganidan so'ng qo'riqchilarga hujum qilish orqali pul yoki boshqa moddiy boyliklarni qo'lga kiritishini JK 164-moddasi 3-qismi «v» bandi bilan kvalifikatsiya qilish lozim. Aks holda, binoning ish vaqtida sodir etilgan bosqinchilik harakatlarini qonunga xilof ravishda kirib sodir etilgan bosqinchilik sifatida tavsiflash mumkin emas. Aybdorning qilmishini JK 164-moddasi 3-qismi «v» bandi bilan kvalifikatsiya qilish uchun uning binoga kirib olganligining o'zi yetarli bo'lmay, balki o'zganing mol-mulkini talon-toraj qilishga qasd qilgan yoki qilmaganini ham aniqlash zarur. Bunda qasd binoga kirib olgunga qadar yuzaga kelgan bo'lishi kerak. Aybdor talon-toraj sodir etish niyatisiz uyjoyga, omborxonaga yoki boshqa binoga kirgan va moddiy boyliklarni ko'rganidan so'ng hayot yoki sog'liq uchun xavfli zo'rlik ishlatsa, bunday harakatlarda g'ayriqonuniy kirish belgilari mavjud bo'lmaydi va qilmishini JK 164-moddasi 3-qismi

«v» bandi bilan kvalifikatsiya qilish mumkin emas, aybdorning qilmishida boshqa og'irlashtiruvchi holatlar bo'lmasa, u JK 164-moddasi 1-qismi bo'yicha javobgar bo'ladi. Binoga kirishda uy-joy, omborxonona yoki boshqa binoga kirish huquqiga ega bo'lgan yoki shu obyektlarni qo'riqlovchi, ammo kirib olish paytida kirish huquqiga ega bo'lmagan shaxslar ishtirok etgan bo'lsa, bu ham kirish deb hisoblanadi. Kirishning usullari turli xil bo'lishi mumkin (bino eshigi, oynasi, devorini buzish orqali, tayyorlangan kalitlardan foydalangan holda va boshqa tarzda), lekin bu jinoyatni kvalifikatsiya qilishga ta'sir ko'rsatmaydi. Bu holatda kirish to'siqlarni bartaraf etish yoki shaxslar qarshiligini yengish tarzida sodir etilishi mumkin. Tegishli uy-joy, omborxonona yoki boshqa binoga kirmasdan maxsus moslamalar (ilgaklar, qarmoqlar, magnitlar, so'rib oluvchi rezinka ichaklar, qisqichlar va hokazolar) yordamida o'zganing mol-mulkini talontoroj qilish, uy-joyga, omborxonaga kirib talon-toroj sodir etish deb kvalifikatsiya qilinishi mumkin emas. Shuni ham ta'kidlash kerakki, aybdor bosqinchilik jinoyatini sodir qilish maqsadi bilan uy-joy, omborxonona yoki binoga kirganda, ushbu inshootning butunligiga putur yetkazsa va shu bilan birga jinoyat predmeti bo'lmagan jabrlanuvchining boshqa mol-mulklariga ancha miqdorda moddiy zarar keltirsa, uning harakatlari jinoyatlar majmui bo'yicha kirib olish bilan sodir etilgan bosqinchilik va JK 173-moddasi 1-qismi — o'zganing mulkini qasddan nobud qilish yoki unga zarar yetkazish sifatida kvalifikatsiya qilinishi lozim. Agar bosqinchilik sodir etish paytida jabrlanuvchining badaniga og'ir shikast yetkazilgan bo'lsa, bunday bosqinchilik JK 164-moddasi 3-qismining «g» bandida nazarda tutilgan kvalifikatsiya qilish belgisi bo'yicha (badanga og'ir shikast yetkazgan holda sodir etilgan) javobgarlikka tortishga asos bo'ladi. Badanga qasddan og'ir shikast yetkazish belgilari JK 104-moddasi va ushbu moddaga sharhlarda berilgan. Bosqinchilik vaqtida badanga og'ir shikast yetkazish JK 164-moddasi 3-qismining «g» bandi bilan qamrab olinadi va JK 104-moddasi bo'yicha qo'shimcha kvalifikatsiya qilishni talab etmaydi. Agar bosqinchilik vaqtida badanga og'ir shikast yetkazish natijasida jabrlanuvchining o'limi kelib chiqqan bo'lsa, u holda bosqinchilik bilan qasddan odam o'ldirishni o'zaro farqlash zarurati yuzaga keladi. Odam o'ldirishda odam o'ldirishga to'g'ri yoki egri qasdning mavjud bo'lishi 36 zarur, badanga og'ir shikast yetkazish natijasida odam o'ldirishda esa, aybdorning jabrlanuvchi o'limiga munosabati aybning ehtiyotsizlik shaklida ifodalanadi. Bosqinchilik jinoyatida odam o'ldirilishi JK 164-moddasi 3-qismining «g» bandi chegarasidan chiqib ketadi, shuning uchun kvalifikatsiya qilishda ayb shaklidan kelib chiqqan holda jinoyatlar majmui bo'yicha kvalifikatsiya qilish talab qilinadi. Bunda bosqinchilik jinoyati sodir etishda ehtiyotsizlikdan odam o'ldirish jinoyati jinoyatlar majmui bo'yicha JK 102-moddasi 1-qismi va JK 164-moddasi 3-qismi «g» bandi bilan kvalifikatsiya qilinishi kerak. Bosqinchilik jarayonida og'irlashtiruvchi holatlar mavjud bo'lmagan holda qasddan odam o'ldirish jinoyati esa, JK 97-moddasi 2-qismining «i» bandi — tamagirlik niyatida odam o'ldirish va JK 164-moddasining 1-qismi bo'yicha kvalifikatsiya qilinishi kerak.

JK 164-moddasi 4-qismida:

- a) juda ko'p miqdorda;
- b) o'ta xavfli retsivist tomonidan;

v) uyushgan guruh tomonidan yoki uning manfaatlarini ko'zlab sodir etilgan bosqinchilik uchun javobgarlik nazarda tutilgan.

Agar talon-toroj qilingan mol-mulk miqdori eng kam oylik ish haqining uch yuz baravaridan ortiq bo'lsa, juda ko'p miqdorda (JK 164-moddasi 4- qismi «a» bandi) sodir etilgan deb hisoblanadi. Ushbu holatda yetkazilgan zarar miqdorini aniqlash qoidalari ko'p miqdorda talon-toroj qilish miqdorini aniqlash qoidalari bilan bir xil, ya'ni zarar miqdori tovarshunoslik ekspertizasi yordamida aniqlanishi kerak. Qilmishni JK 164-moddasi 4-qismining «b» bandi bo'yicha kvalifikatsiya qilish uchun quyidagi belgilar bo'lishi zarur: a) bosqinchilik jinoyatini sodir etishdan oldin shaxsni o'ta xavfli retsivist deb topish to'g'risida sud hukmi; b) ushbu hukmning qonuniy kuchga kirganligi. Yuqoridagi belgilardan birining mavjud emasligi shaxsning qilmishini o'ta xavfli retsivist tomonidan sodir etilgan deb kvalifikatsiya qilish imkonini bermaydi. **Uyushgan guruh** — bu jinoyatdagi ishtirokchilikning eng xavfli shakllaridan biri. Uyushgan guruh tushunchasining umumiy mazmuni JK 29-moddasida o'z aksini topgan. JK 30-moddasida esa uyushgan guruh tashkil etgan yoki unga rahbarlik qilgan, shuningdek, bunday guruh a'zolarining mazkur ishtirokchilik shaklida sodir etgan jinoyati uchun javobgarlik asoslari, shartlari va hajmi aniq ifodalangan. Shu bilan birga qonunda belgilanishicha, Jinoyat kodeksida nazarda tutilgan asoslarda va chegarada uyushgan guruh tomonidan sodir etilgan jinoyat og'irroq jazoga sazovordir. Bosqinchilik jinoyatiga nisbatan bunday asos va chegaralar JK 164- moddasi 4-qismining «v» bandi dispozitsiyasida va og'irlashtirilgan jazosida ifodalangan. Bosqinchilik jinoyatini sodir etishda uyushgan guruhning barqarorlik belgisi ko'pincha guruh jinoiy faoliyatining davomiyligida, uni jinoiy ixtisoslashtirilganligida, faoliyat sohasining boshqa shu kabi guruhlar bilan taqsimlanishida, har bir a'zosining vazifalari aniq bo'linganligida (tashkilotchi, boshliq), qattiq ichki intizom, jinoiy faoliyatni ma'lum bir vaqt doirasida rejalashtirishda ifodalanadi. Ushbu sanab o'tilgan xususiyatlar har bir uyushgan guruh tomonidan bosqinchilik jinoyati sodir etilganda u yoki bu ma'noda mavjud bo'ladi. Bir guruh shaxslar tomonidan oldindan til birlashtirib sodir etilgan jinoyatga ko'ra, uyushgan guruh tomonidan sodir etilgan jinoyatda ichki tashkillashtirilganlik darajasi yuqoriroq bo'ladi. Shuning uchun ham JK 29-moddasi qoidalariga ko'ra, uyushgan guruh a'zolari tomonidan o'zganing mol-mulkini talon-toroj qilganlik uchun javobgarlik masalasida asos, shartlar va jinoiy javobgarlik darajasiga talablar qattiqroqdir. Xususan, uyushgan guruh tashkilotchisi yoki boshlig'i, agar guruh tomonidan sodir etilgan barcha jinoyatlar uning qasdi bilan qamrab olingan bo'lsa, barcha bosqinchilik jinoyatlari uchun bajaruvchi sifatida javobgarlikka tortiladi. Bunda uning bevosita jinoyatlarni sodir etishda qatnashganligi masalasi ahamiyat kasb etmaydi. Uyushgan guruhning boshqa a'zolari ham o'zganing mol-mulkini talon-toroj qilishda ishtirok etgan yoki tayyorlagan bo'lsalar, xuddi shunday darajada javobgarlikka tortiladilar.

Uyushgan guruhning oddiy a'zosi bevosita mulkni talon-toraj qilishda ishtirok etmagan bo'lsa, uning uyushgan guruhning ushbu harakatlaridan xabardor bo'lishi uni ayblash uchun yetarli bo'lmaydi. Bosqinchilik jinoyatini sodir etishda uyushgan guruhning barcha a'zolari qatnashgan yoki ishtirok etishgan bo'lsagina, u uyushgan guruh tomonidan sodir etilgan bosqinchilik deb hisoblanishi mumkin. Aks holda, qilmishni uyushgan guruh manfaatlarini ko'zlab sodir etilgan deb kvalifikatsiya qilish kerak. Uyushgan guruhni u yoki bu ijtimoiy xavfli qilmishni sodir etish yoxud ularning amalga oshishi uchun qulay sharoit yaratuvchi holatlarni uyushgan guruh manfaatlari belgisi sifatida tushunish lozim. Guruh manfaatlari, masalan, tovar-moddiy boyliklar saqlanayotgan joy haqida ma'lumot, u yoki bu odamni yo'q qilish yoki bosqinchilik jinoyatini sodir etish kabilar bo'lishi mumkin. Qilmishni uyushgan guruh manfaatlarini ko'zlab sodir etilgan deb topish uchun sud tergov organlari quyidagi ikkita belgining mavjudligiga ahamiyat berishi zarur: a) aybdor o'zi tomonidan sodir etilayotgan jinoyatlar guruh manfaatlarini, so'ng aybdorning subyektiv manfaatlarini ko'zlab amalga oshirish uchun sodir etilayotganligini tushunishi lozim; b) uyushgan guruh a'zolari yoki uning tashkilotchisi harakatlari guruh manfaatlarini ko'zlab sodir etilayotganligini tushunishi lozim. Yuqoridagi belgilardan birining mavjud bo'lmasligi bosqinchilik jinoyatini uyushgan guruh manfaatlarini ko'zlab sodir etilgan deb kvalifikatsiya qilishga imkon bermaydi. Uyushgan guruh manfaatlarini ko'zlab sodir etilgan bosqinchilik shunday guruh a'zosi tomonidan, shuningdek, unga kirmagan shaxs tomonidan ham sodir etilishi mumkin. Ammo bu hol qilmishni kvalifikatsiya qilishga ta'sir etmaydi. Shu bilan birga, shuni ham aytib o'tish kerakki, guruh a'zosi bo'lmagan shaxs tomonidan uyushgan guruh manfaatlarini ko'zlab bosqinchilik jinoyatini sodir etishda g'arazli maqsad mavjud bo'lishi shart emas. Chunki bunda jinoyatchi boshqa maqsadlarni ko'zlagan, masalan, o'zining jinoyat sodir etishi mumkinligini ko'rsatib guruhga kirishi va hokazo bo'lishi mumkin. O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumi qaroriga muvofiq, o'zganing mulkini talon-toraj qilishdan iborat bo'lgan aybdorning harakatlariga huquqiy baho berishda uning sodir etilish usulidan (o'g'irlik, talonchilik, bosqinchilik va h.k.) qat'i nazar, jinoyat Jinoyat kodeksi tegishli moddasining og'irroq jazoni ko'zda tutuvchi qismi bilan kvalifikatsiya qilinishi va ushbu moddaning boshqa qismlari bilan qo'shimcha kvalifikatsiya kilinishi talab etilmasligi sudlarga tushuntirilsin. Masalan, jinoyat juda ko'p miqdorda talon-toraj qilish belgisi bo'yicha JK 164-moddasining 4-qismi bilan kvalifikatsiya qilinganda JK ushbu moddasi 1, 2 yoki 3-qismlari bilan qo'shimcha kvalifikatsiya qilish talab qilinmaydi. Xuddi shunday qoida JKning 33-moddasi 2-qismida quyidagicha nazarda tutilgan: «Agar shaxs sodir etgan qilmishda ushbu Kodeks Maxsus qismi ayni bir moddasining turli qismlarida nazarda tutilgan jinoyatlarning alomatlari mavjud bo'lsa, u moddaning og'irroq jazo belgilangan qismi bo'yicha javobgarlikka tortiladi»

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasining Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi Kodeksi. Rasmiy nashr. – T.: O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi, 2021.
2. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat Kodeksi. Rasmiy nashr. – T.: O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi, 2021.
3. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat-Protsessual Kodeksi. Rasmiy nashr. – T.: O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi, 2021.
4. O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik Kodeksi. Rasmiy nashr. – T.: O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi, 2021.
5. O'zbekiston Respublikasining 2014 yil 14 maydagi “Huquqbuzarliklar profilaktikasi to'g'risida”gi qonuni.
6. O'zbekiston Respublikasining 2016 yil 16 sentabrdagi “Ichki ishlar organlari to'g'risida”gi qonuni.
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 10 apreldagi “Ichki ishlar organlarining faoliyati samaradorligini tubdan oshirish, jamoat tartibini, fuqarolar huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini ishonchli himoya qilishni ta'minlashda ularning mas'uliyatini kuchaytirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi PF-5005-sonli Farmoni
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 26 martdagi “Jamoat xavfsizligini ta'minlash va jinoyatchilikka qarshi kurashish sohasida ichki ishlar organlari faoliyatini sifat jihatdan yangi bosqichga ko'tarish chora-tadbirlari to'g'risida”gi PF-6196 son Farmoni.
9. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 24 dekabrdagi “Jamoat xavfsizligini ta'minlash samaradorligini oshirish bo'yicha qo'shimcha choratadbirlar to'g'risida” 4075-sonli qarori.
10. Boboraximov A.B “Ayollar tomonidan sodir etilgan jinoyatlarning kriminalistik tavsifi” [file:///D:/ A.Боборахимов](file:///D:/A.Боборахимов) Finland, Ottawa I conference part 14.pdf